

МЕДИЦИНА
ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

СЭНП Төп Комитети болгаш ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлели 1968 чылдың августта «Надык камгалалын моон соңгаар экинжидер болгаш медицина эртемин хөгжүдөр хемчеглер дугайында» чугула доктаалды хүлээп алган. Чонуну амыдыралының материалдыг болгаш культурулук деңгелиниң бедээни-биле база надык камгалалының, медицина эртемниң хөгжүзүмү-биле бергелештир совет кижилерин надыкшылы быжыккан. Бисте чүс-чүс эмнелге албан черлери чонуну надыкшылыга бараан болуп турар. Ынчалзажок чамдык надык камгалал албан черлеринде амылдың организациязы болгаш культуразы ам-даа чавыс болуп турарын база көдээниң чонунга медицина хандырылганың хемчээли болгаш шынары хоорай черлерге бодарга, ам-даа куду болуп турарын ол доктаалда онзап айтыткан.

Тываның надык камгалал органнары партия болгаш казак-ын шипитирлерин амыдыралга боттандырар дээш боттук хемчеглерни чорудуп келген. Чурттагы чонга медицинаның бүтү талаалыг дузазын чедирип шыдаар, амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле хандырылган, тускай клиниктиг, биохимиктиг болгаш бактериологтуг лабораториялар, рентген кабинеттерлиг эмнелгелер районнар тептеринде бар. Чыл келген турум-на колхоз, совхозтарның суурларына участок эмнелгелери немей ажыттынып, ферма, бригада тептеринге эмнелге пункттарының саны немежиң турар. Партия, совет болгаш надык камгалал органнары көдээниң чурттагыч чонунга, ылангыч малчынарга, кадарчыларга, саанчыларга медицина дузазын чедирериче кол кичээниңи угуланып турар. Би-Хем, Хаа-Хем, Чөөн-Хемчик райуускомнар малчынарның негелде-херекселин хандыры-биле каттышкан бригадалар тургускан. Транспорт-биле хандыргаш, тускай графин бузуур чорудуп турар. Район эмнелгелеринин эмчилери айда үштен эвээш эвес катап малчынарга барып, оларның надыкшылы байданып шинчил көрүшкөн, эрге-жок чугула эминери чедирип бээрин чаңчыл болдурган. Эминдир ужурулук кижилерин район эмнелгелеринче чоруткаш, тодаргай личингени эрттиргеш, чогуур эмнээшкенин чорудуп турар. Ун эмнелгелерде малчынардан келген чааашынарның бирги ээлчегде хүлээп алырын чурумчуткан. Бригаданың өске кемжигинери аш-чем, үлөтүр бараанын, солунарны, журналдарны база чедире бээр, а амыдырал хандырылганың аныякчылары — быжыкчылар, парикмахерлер чагыларын хүлээп алыр. Төп черлерден хайык, ырак-улак черлерде чурттап турар малчынарның медицина болгаш амыдырал хандырылганын комплексилг арга-биле организастап турары дыка таарымчалыг.

Көдээниң чурттагыч чонунга медицина дузазының чедирелгези чамдык районнарда эки организастаттында-даа, өскө черлерде бо талазы-биле ам-даа таарымча чок четпестер арын демдеглээр херек. Өвүр, Тес-Хем, Эзрин, Бай-Тайга районнарың чамдык эрге-чагырга органнары эмчилерин транспорт-биле четче хандырып турарындан малчынарның надыкшылының шинчилгези база аарыларга удур өй-шаанда чорудар тарылгаларның хуусаазы үстү бээр таварылгалар кайы хей. Үстүнде аадыныс районнарың чамдык эмнелге пункттары одаар ыш база дериг-херексел-биле четче хандырылган турар. Аарыг улуустун негелде-хомудалын тооп көрбөс, кандыг-бир чылдагаларга сындап алгаш, оларга дуза чедирерин уламчытырар чорутар чер-черлерде ам-даа бар. Маңаа чаңгыс кичиги көрүл. Чоонга чаа Эзринде Ленин аттыг колхозтун бир малчыны хенертен араазы, район эмнелгелеринден чалалга кылып, дарык дуза дилээн. Эмч келбээн. Бизин чок болганың ужурундан машина барып шыдавай барган деп харыс келген. А ындыг таварылгада колхоз бензин-биле дузалал болуп аргалыг турар.

Көдээниң амыл-ишчилеринин надыкшылын хайгаараар, өй-бүрү аарыларны баш удур болдурбас хемчеглерин чорутар, чон ортузунга санитар билиглерин пропагандалаар, аш-чем, суурларның культуразын бедидер херекке эмнелге пункттарының амылданчылары — фельдшерлер улуг хуузуун кирип, пранттиг амылдарын чорудуп турар. Чонун хей кезин Кызылдың медицина училищениң доо-учулары, Маа-Хем районун Бүрөн-Бай-Хаак суурда эмнелге пунктунуң эргелекчизи З. А. Дедюкина училищени 1965 чылда дооскаш, аңаа амылдай берген. Суурнуң чурттагыч чонунуң ортузунга медицина темаларына лекцияларын, санитар-чырыдышы амылдарын ол эки организастап шыдаан. Аарыларга удур профилактиктиг тарылгаларны чогуур хуусаазында чорудуп турар. Ол малчынарның болгаш хүлээп алышының кээп турар өскө-даа кижилерин надыкшылы байданып эки билир, аарыларны өй-шаанда тодарып ап, эмнелгени негээде арыг, таарымчалыг байдалга тургузуп келген. Бай-Тайга районнуң Шуй көдээ Совети, колхоз баштаар чери, ында эмнелге пунктунуң амылданчылары чылдың-на надык камгалал айтырылганын эң чугулага үрүп, чонунуң надыкшылыңа кол кичээниңи угуланып турарын демдеглээр херек. Чөөн-Хемчиктин Хөр-Тайгада чонунуң эмнелгениң эргелекчизи эш Маадыр-оол, ол-ла районнуң Кызыл-Тайгада эмнелге пунктунуң фельдшери эш Дойлуг-оол, Улуг-Хемнин Нара-Талда Н. Бегзи, Би-Хемнин Хутте Л. Пермякова, Тес-Хемнин район эмнелгесинде сестра Дембел, Тоюнун Азата Н. Хуура-оол чонуну медицина хандырылганын шын организастап, суурларны ногаанчыдып, чаагайжыдар херектиң идепкейлиг кирижикчилери болуп келген. Сөөлгү үеде эмнелге пункттарының фельдшерлери медицина дузазын чедиреринин мурнагы аргаларын улам кал-барткан.

Чамдык чер-чер Советтери, оларның надык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиялары медицина хандырылганын ижиринин боттук хемчеглерин алыр хүлээлгелиг тургаш-сессияларга, кууском хурдаларына ул айтырыгны ховар тургузуп, бо талазы-биле доктаамал комиссияларның эдеринин илетнелдерин дыңнап чугаалашпайн турар. Оң уламын-ан эмнелгениң удуртук амылданчылары анзы-бүрү амыл-аңгы айтырылганын шипитирлээринге хей шанты үндүрер ужурга таварып турар.

В. И. Ленинниң төрүтүнгенден бээр 100 чыл болуп оннга төлөтпүг уюмдарың дээш көдээниң амыл-ишчилеринин медицина хандырылганының шынарын улам экинжидер сорулга надык камгалал органнарының мурнунда салдыгын.

Улустун ырлары
чаңгыланзын-на!

Уау-Хем районун Арым-Бажы суурда клубка тыва улустун аас-чоталыгы турсааткан «Улустун ырлары чаңгыланзын-на!» деп тематиктиг кезеңи суурда сес чыл школазынын башкылар коллективин организастап эрттиркен.

Дыштаныла кезеңдеринге суурун чонунуң чыгыры улам-на иленип турары үндөдөн. Бо улаада, чүте аныктар эвес, харын-даа улуг пазылыг кадалар болгаш прейлер база келгилээр. Оларын кичээниң тыва угулаалар-биле каастап бижилээн, өөрдилгелиг ужу-уткалыг үлөдөр домактар-биле клубтун ханааларын шиптөөн.

Кыамада күрүенниң башкы шиптүдүлүрн дорту куруу-нун Арым-Бажы сес чыл школазында практика эрттирер турар сүргүлү Александр Даржай улустун ырларының дугайында лекция кылган. Илеткел-биле надык тыва улустун шаандаты болгаш амгы ырларын ырлап, чоңга бараалгатканмын онзагай.

А. СЕРЕН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Хосталга агентилелин тайылбыры

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда америк шериг-агаар күштери 10.000-фунт бомбаларны — Пентагонун эргезинде бар эң-не аар деңизиг аяролук эвес бомбаларны ажыглап турар.

Хосталга агентилелин тайылбырында чугаалааны болза, америк дайынзактар-ның ындыг аныялыг үлгедин вьетнам улуска болгаш делегейниң тайыгына ынак-шылдыг бүгү улустарына калчаалыг чөд-гээ-дир. АКШ болгаш оң сайгон чалчалары Париже дөрт талааны чөвүлел хуралын эгелээр сагышты-биле узамдыктырып турар үеде ындыг үлгединикин болуп турар-дыр деп, Хосталга агентилелин тайылбырында чугаалаан. Мурнуу Вьетнамга хамаарыштыр агресци планнарындан америк империалистериниң ойта-лавас бодалың ол чорук база катап бүзүредип турар.

Болгарияның чазаанда өскерилгелер

СОФИЯ. (СЭТА). Улус хуралының сессиясы БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазын Тодор Живковтуң сапалыг бузуур чазактын составына чамдык өскерилгелерин киригген.

БТА агентилелин дамчытканы-биле алырга, Министрлер Чөвүлелиниң чанынга Ажыл-агый таарымчалыгыга комитетин тургузар болгаш ону Министрлер Чөвүлелиниң Даргазын бирги оралакчы-а Живко Живков баштаар. Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчысы Тодор Живков Планаашкының күрүне комитетинин дарга-зына томулгалаан.

Тудук министрствозун, Архитектура болгаш чаагаймыдыла министрствозун Тудук болгаш архитектура министрствозу кылдыр каттыштырган, ону Министрлер

Чөвүлелиниң Даргазының оралакчысы Пенчо Кубадинский баштаар. Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчысы Лу-чезар Аврамов даштыкы са-дыг министр болган.

Иштики херектер министрствозун болгаш Күрүнең ай-мыл чок чоруунуң комитетин Иштики херектерин болгаш күрүнең аймыл чок чоруу-нуң министрствозу кылдыр каттыштырган, он министр-ринге Ангел Солаковту томул-лаан.

Чер ажылының министрствозун болгаш аш-чем үлөтүрүң министрствозун Чер ажылының болгаш аш-чем үлөтүрүң министрствозу кылдыр каттыштырган бол-гаш министр БКП-ниң Тол-бухин округ комитетинин бир-ги секретары кылдыр кат-тыштырган, ону Министрлер

Хандырылганың болгаш күрүне кураалдарының ми-нистерствозун тургускан бол-гаш министрине Апостол Пашевти Планаашкының күрүне комитетинин дарга-зын хүлээлгезинден хостап, томуйлаан.

Күш-ажылдың болгаш ажал төлөвиринин комитетин Күш-ажылдың болгаш социал хандырылганың министр-ствозу кылдыр эде органи-заастаан, министрине Мишо Митевти томуйлаан.

Улустун кадык камгала-ның болгаш социал ханды-рылга министрствозун Улустун кадык камгалал ми-нистерствозу дээр. Кирил Игатов министрине хөвээр арткан.

Улус чырыдышының министрине Стефан Василев томуйлаткан.

Венгрияның Озд хоорайының универсалдыг төп магазининге Чаа чыл бүдүүзүнүн хүнеринде ойнаарактар делгелгези ажыттыгын. Белек кылдыр шилп тургаш садып алыр чүүл-бүрү хей барааннар улуг, биче-даа кижилерин шуптузунга сонуурганчыг.

МТИ—СЭТА-ның фото-зу.

Совет чурттун белээ

МОГАДИШО. (СЭТА). ССРЗ-ниң Сомалиде элчини С. П. Дюкарев уруглар бажынардында турар уругларга хуваап бээр-биле 4.800 метр анзы-бүрү пестерни, биикин херексе-лин, уруглар хевин Совет хөдөөжөөннөр комитетинин дааска-нын бузуур Сомали хөдөөжөөннөр организацияларына белек кылдыр дамчыдып берген.

Сомалиниң хөдөөжөөннөр организацияларының удуртукчу-лары кичээниг салганы болгаш ан сестилдик дузаламчызы дээш Совет хөдөөжөөннөр комитетинге өөрүп четтиришини-ни илергейлээн.

КАРЖЫ ЧӨНГЭЭ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң президентинин сонгуурун март 5-те Барыш Берлинге чорудар дугайында барым-герман эрге-чагыргаларының шиптирени Гамбургтуң «Блинфор» солуну «Боннун каржы чөнгөзү-дир» деп айтыткан.

«Барыш Берлин ГФР-ге ка-лан-даа хамаарышпайн кел-ген, оң дайынзалалы боду-н шыдаас болгаш, бодас-лаа жукурлук. Барыш Берлин по-литика талазы-биле бот-тус-кайлаң чер-дир. Ыңчаарга Барыш Берлин ГФР-ниң де-вискээринде турарын билип азыр үе шалда келген» деп, солун медеглээн.

«Блинфор» солунуң оон мыай бижээни: ГФР-ниң пре-зидентинин сонгуулааны Барыш Берлинге чорудар дээш чөнгөзү болза «федерал-дыг чазактын адаанырак болгаш агресци даштыкы политиказының» чаа илерели болуп.

Чаңгыс аай бодал

КАРАЧИ. (СЭТА). «Хөгжүдө дээш регионалдыг кады ажылдажылга» организацияларды бажынап чурттарын удуртукчулар ужуражышыны Карачи болуп турар. Турцияның премьер-министри Демрель, Ираның шаги Мохаммед Реза Пехлеви, Пакистаның президентиз Айюб Хан, ол чурттарын даштыкы херектер министрлери ужу-ражышында кирип турар.

Ужуражышкыны эгелээни чарлаашпайн, президент Айюб Ханын чугаалааны: Пакистан, Турция, Иран, Чоок-ку Чөөн чүте байдалга хамаарыштыр чаңгыс аай бодал-дыг. Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюцияны шыңгым болгаш оңсоолууларын чы-ка күөсүдүр жукурлук дээрин олар санал турар. «Агресци-ның түннелдерин ажылаар арганы чаңгыс-даа агрессорга бербес жукурлук» деп, ол медеглээн.

Дайынзактарын уулгедип

ПАРИЖ. (СЭТА). «Рождест-во байырдаларына холбаш-тыр тайбычылдыгы мур-нуу чарында «В-52» бомба-лакчы самолёттар Мурнуу Вьетнамын хосталган район-нарың 1.500 тонна бомба-ны октаан». Бо дыңдадыгы «Юманите» солун бирги ар-нынга улуг жүктер-биле пар-лаан. Бомбаларны октаан э-зеинде «В-52» самолёттук фо-то-чурун солунга база үн-дүргөн.

Мурнуу Вьетнамда байд-алы дугайын дыңаттышпайн, солунун демдеглээн: «Хосталганы Национал фронтунуң үш хонукта чар-лаан тайбычылдыгынын са-гышты-биле үренишпайн, аме-рик болгаш сайгон шериг-лер чүс-чүс араатаныг халдаш-кынарны кылган» дээрин Хосталга агентилели дыңат-кан деп, солун демдеглээн.

«Хосталганы Национал фронтунуң үш хонукта чар-лаан тайбычылдыгынын са-гышты-биле үренишпайн, аме-рик болгаш сайгон шериг-лер чүс-чүс араатаныг халдаш-кынарны кылган» дээрин Хосталга агентилели дыңат-кан деп, солун демдеглээн.

«Хосталганы Национал фронтунуң үш хонукта чар-лаан тайбычылдыгынын са-гышты-биле үренишпайн, аме-рик болгаш сайгон шериг-лер чүс-чүс араатаныг халдаш-кынарны кылган» дээрин Хосталга агентилели дыңат-кан деп, солун демдеглээн.

«Хосталганы Национал фронтунуң үш хонукта чар-лаан тайбычылдыгынын са-гышты-биле үренишпайн, аме-рик болгаш сайгон шериг-лер чүс-чүс араатаныг халдаш-кынарны кылган» дээрин Хосталга агентилели дыңат-кан деп, солун демдеглээн.

«Хосталганы Национал фронтунуң үш хонукта чар-лаан тайбычылдыгынын са-гышты-биле үренишпайн, аме-рик болгаш сайгон шериг-лер чүс-чүс араатаныг халдаш-кынарны кылган» дээрин Хосталга агентилели дыңат-кан деп, солун демдеглээн.

1969 чылдың январь бирде Куба Республиканың амылчы чоннары революцияның 10 чыл оюн байырлар.

Он чыл дүргүзүндө куба улус Совет Эвилелиниң болгаш социалист өске-даа чурттарның дуза-ламчызы-биле социализми тургузуп келген. Чыл

Космонавтар Хьюстонда келген

НЬЮ-ЙОРК, декабрь 30. (СЭТА). Америк космонавтар Франк Борман, Джеймс Ловелл болгаш Уильям Андерс дүүн Техас штаттын Хьюстон хоорайында келген, анаа оларны өг-бүлелери, ужуушкунуң удуртукчу-лары, тускай эртемниглер уткан. Хьюстонга олар «Аполлон-8-тиң» ужу-лушкун кылып чоран үезинде алынган өртем, техниктиг информацияларны анализтээринге кирип база медицинаның ылавылаалдыг хынадазын эртер.

Эминерин медеглелдерин барымдаа болдурган, даштыкы чурттар-ны информация агентилелдеринин дыңнадып турарын бузуур алырга, космонавтарның кадынын байдалы чүгээр.

Чагаалар. Чүс-чүс чагаалар, Япониядан, Англиядан, Чая Зеландиядан, Чилиден, Ту-нистен, өскө-даа чурттардан келгилээн. Талыгар ырак — Маврикий, Занзибар, Фокленд, Капар, Елена Дарийг орту-луктардан келгенери билип бар. Даштыкы чурттар-биле пайырап, култура харылаа-ларың узаб билилгелерин активизирле делегейниң чүс аажы күрүнелери-биле чага-лажык турар.

Ташкентиниң даштыкы дымадар талазы-биле башкы институтун студентиз Евгений Переверталога кээп турар чагааларны көре каап-тала. Оон чагаалык турар-ларың бирээс Хосе Мар-тинес испан кижиги бугу-дээни чүрээне чок, совет «Дон Кихот» кинонун чоңга кайгамчык сонурганчыг бол-ган

Переверталога даштыкы-дан чагаа билип турар база бир кижиги — аңгы Лисон Ку-тос. Ол кижиги ажылчын, Великбританияны Комму-нист партиясынын кески-д. «Узбек» ташкы өрүмүс үргүлчү чыгаалан бээр-дир мен. Силерниң кайгамчыктыг чурттуулугун дугайында оларга нон чар тышкап бер-

келген тудум-на Хосталга ортулуунуң үлөтүрү хэжжү, көдээ амыл-агый быжыгып турар.

ЧУРУКТА: Куба Республиканың найысылалы — Гаваана.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУРИСТ — ДЭЭРБЕЧИ

СТАМБУЛ, декабрь 30. (СЭТА). Америк турист Гарри Боудлини оң хөдөөжөө баягы ажи-биле кады декабрь 28-те полиция туруп алган. Ону хоруглук барааннар бүдүү садылап турар деп сезилгеш, полиция сурагалап турган.

Дээрбечи дөңгө, караңга козгел-не кижилерин шуптузу бодалышпайн, Стамбулда бир кварталын үш шак зургузуда корудуп келген. Оң түннелдинде дөңгө кижиги, оларын ийиң полициялар өлүктүк болгаш 4 кижиги балгалаткан. Болажышыңа Боудли боду база өлүктөн. Оң автомашиназындан сады-лаары хоруглук хей бараан тынылган.

ХӨЙ ДИПТЕРДЕН КЕЛГЕН ЧАГААЛАР

дм. Үргүлчү лекциялар поч-чү бээр апардым» — деп, Ку-терс бижээн.

Ташкентиниң телевидение товунуң ижирени Петр Оли-пушка база чагаалар кээп турар. «Немец чалгы» радио-станции ССРЗ-ге удур үргүлчү кукунаашкынардыг дам-чыдылгалары кылып, бур-жуазтыг солуннар өкөзүнүн чөвүлелерин билип турар-даа, Шыны билир мен деп, Бо-удли-терман Удлерстрех хоор-й чурттуг Фриц Ентш анаа чагаа бижээн. Советтер чур-туунуң херек кырында ши-

ныг байдалын оң билип алы-рынга муң-муң километр ырак делгем-даа даштык бол-баан.

«Бөгүңү аас-кекиктиг чуртталгаларын белек эвес демеселге чедип алган силер. Совет кижилеринин чаа амыл-дыралды тууду тургузарына даштык таварыштырар деп чеке-чөө дайыннар орал-лашпаан дээр. Аңаа удур туркуш шыдаан болгаш тин-диг үпкөн болгай силер. Бо-удли кижиги бугу-дээни кала-да чурттап турар, Совет Эвилели-ниң улуг чедикшилер аңаа коску. Ан сестилдик ки-

руштуун магадап мен» — деп, Ливбург бижээн.

Констанд, Индий оеунада Рождество, ортулуктан, Мек-сикадан келген чагаалар бар. Мексика чурттуг Раймундо Альварес бир кижиги кедр на-ционал хевин Ковалескитге чорудуп берген, Мехиконун кудумчуларын дургаар узбек довураактыг эртикээр-дир мен деп дыңаткан. Раймун-донун күзөл база күөстөтти-нөр.

«Чагаалар делегейниң бүгү булдуңарында келген. Олар-да кижилеринин чүүл-бүрү са-зым-чодуун, күзөл-бодолор-лыын, чүүл-бүрү илерелер-лыын бижэп болзонак олар тайбычче, наймалче түтү-дүг, чангыс аай мөңгүтү бо-дун кижилер.

Шахабтдин Зайн

ЭРГИ ЧЫЛ ЭЗЕНГИДЕ, ЧАА ЧЫЛ ЭРГИНДЕ

Елка, Соок-Ирей

Чая чылдың Елкалары Тыванын школаларында, уруглар албан черлеринде декабринин сөөлүгүндө элестенген. Кызылдын школаларында, уруглар албан черлеринде бо хүн-нерде уругларнын чөгүтү байырларын чөгүтү турар. Яны-бүрү өңүтү, хевир-дүрүлүгү кылдыр кеттирипкен бичилер Елкаларын долгандыр ырызын, таңылап — магаалы-ла көгөлдү турарлар. Соок-Ирей уругларга солун белектерин сөңгөн, аас-кежигин чаштарын көгөлдү, магаалын турар.

Декабрь 29, 30-нүн хүннеринде, кезээлеринде Чая чылдың Елказын байырлап Кызылдын бүгү-ле школаларын ага класстарын өөреникчилеринге болууза.

МООРЛАП КЕЛЕМ...

Чая Чылмын, чамбы динке моорлап келем! Чадатанан ыраар сөңсөйп, сампан берейн.

Ийн билээң сымыртыкып, эдөө азым. Пе-чуртка өндүр үлөсү бүдүрээл.

Чая чылды чаалап сагаа доюу орта Чашты сеп Сагаан-Өгбө ирей-биле. Дамкымысты көдүрүшкү, чолушкыштын. Талгырже үдөп каар бис, чоруун чогуур.

Хартыга дег кашпагайжып, ошканып ап, Хандыр угаан, сеткил додур чөлүлөжүл. Океаным ханымдан артык терең. Оча додур Төрөөн чуртуу алган йөрөөл.

Октаргайлап, айдын Айың ораныңа. Оң дег чедип, саадаптарын сүмөкчүл. Делегейде каргыстарын хоранын көр. Дээр дег дегем мерген сөзүң сөгөп берем.

Хал-даш дег электе этти арбыдадыр. Хараган дег көкөй малды азыраарда. Сөң омааң түү чүлөс, илетип бер, Сергек чалмы угааныңа ажымды бер.

Ычангагыштын, ыланчын ачыс понала — Коммунизм балганың тулуун маңдыт! Ычангагыштын, чалгының херинтеш.

Хоомай бозбайн, тинлээр, шүгүр ээр болам!

С. САМБА-ДЮНДУП.

Көдөдө болгаш хоорайла. Чуруу И. Садхак-тын, фотоу Т. Кызыл-оолдун.

ЧЕПЕС ЧУВЕ ЧЕРГЕ КАЛЗЫН, ЕДИИШКИННЕР КӨВУДЕЗИН!

Эзегинде тептиникен турар чылды үдөп. Чая чылды уткуп алырынчы сөөлүгү бестелкин кымып турарымыз бо хүнде, 1968 чылдың 366 хонунун дургуунада бистин амырларымса калдык-калдык өөрүчүгү болушкунуңарын болуулаан баа калдык чепестерин бистин халбактын турган сактып-болан келгеш, чепес чүве черге калын, чедишкенин көмүздө дегин дегин сөңгөн кымып чылды азы уткуп мерген чугаазын эдирин — «бак-ла чүве ылай турган», эки чүве элек болуун дегин йөрөөлөр чү-чүкө чагылаңдар дил-намын турар кылдыр азырымыз келер-дүр.

Амгы совет кижилер бистер йөрөөлөр, додурлар октап каан, ол йөрөөлөрдүн, кү-жөөлөрдүн чыгар-ла бүдөрүн маанай олуруса бис. Билектеринин сымыртыкып каанкаштын, халдарымын сирлерин дилдирди, шы-ганарымын хералдыр ту-дуп турган, деринатын, бүгү күжүлүгү, бола-сактыгымыз каткан, күш-ажымын тил-дирерин, чогаалдык чедишкенин чедип ап чап-чыкан бис.

Бөгүн, үдөп турарымыз бо 1968 чылда, бистин эрес-кежөө кижилеринин калдык утуп-чаагай! үдө-херектерин бүдүргөн саан түңдөрүн бестин хой-ле ы-шак негетти-пер, ол-ла хамык чедишкени-нин салаа базым санааш ка-жан-чеген тодөр боор, харын сабың туткан, баш көдүр-бейн олурушкан, кезжөө дү-кенин сайгалгаан кыпканын-дан билеп каар кылдыр олу-руштар болза, ам санап-түн-нен тодөр бис.

Чедишкенин чедип алырын аргалары бисте хой яны. Бар чепестерин меделер органыңа чаа дөп турар кылдыр шүгүлчүлөжүп, шүгүлчүлөжүп олу-беле оя-чаа күртүн турган уауткаар, чедишкенин чедип алыр чалдык бис.

Шүгүлчүлө олу-беле Чүрөө өмөн алыр-ла бис деп ырызын турар ырымы-да бар болгай.

1968 чылда мал, чер ажы-лы саймаларынча уаут

Соок-Ирейниң чаа чылда күзөлдери

кичөөгөйниң салып турган, көдө ажыл-агыйынч продук-туларын бүдүрерин көүдөт-көн районун, колхозтар-ны, совхозтарын адын дин-ка, содундан помуруу бестин магаалы, таалаңчы, оларга чоргаалар-дыр бис. Ындыларынч бирөөн кар-та дургуунада чарыкша эртекш. Кызыл туку чаалап алган Бин-Хем район болгай. Мала-даа семсе, чери-даа та-раалай район. Бин-Хемин «Кызыл тарааңчы» биле Эр-линиң «Чая орук» колхоз-тарынын күрүнес сактан ийн изээ бо күзүн чагың черге катчы берген чүве-дир. Шылаан, «Кызыл тарааңчы-ны» изээ дык-ла уаут, се-мсе-чаагай болган, а «Чая орук» изөөнч эгелери пагайлап турар, коңдала-йыңа кожал азын каар болза, ымыртын турар хире ар-ган болган. Инектерин кайы-ааның-даа ызы-хари до-мөй.

— Дык-ла семсе, уаут-чаа-гай-дур сен аа? — деп, Эр-ли-ден келген ылек эңгиден ай-тырган.

— Бистерни кымын хамаан чок, чалып беш андынып, хоолдур чепестер биле азыр-п турар болгай. Хой чез чире болгаш семсе-чаагай бол-гын ол-дур. А сен чүге ар-ган сен? — деп, «Кызыл тарааңчы-ны» изээ эңгиден уду-р ай-тырган.

— Этыр инектер бистерни семсизин дөп андылап үзүп каарга, кадарчыларымыз чы-дургуула, эртенн-не, кез-жөөн-не саан, доккалар-ны додур, хойталап тик-кеш, ооң соода аажок ыра-жып, элек-теңдирейин чы-лаан. Немезде чез чире ха-маан чок, эки олардык чеге бестин чедирбейн турганар болгай — дөп.

Дитер, эрэнчилер, тес-ке-чилер, өвүрүлөр база өскө-лө-дө! Бин-Хемин, Каа-Хемин, Талдың чалын бе-ли күрүнес сактан инектер семсе-чаагай, артында-ла бу-тажып, депкилежип турар-лар. Дедан базар инектери тускайлап үскөш, чалып бе-

чез чамдык колхозтар, сов-хозтар 1969 чылдан эзелч чү-нү кымын болгаш турлар ир-гил? Черин суугарып, ор-ганикти, химикти чепестер бо-луура ажыл-агыйларыңарга, күрүнес, аял-боттарыңарга тодүткөс оруулаңар болур дөдүн айттыңар-даа хер-рө чүү боор, көпчүлү эки би-лир-ле болгай силер.

Чүрө-бүрү ногаа аймаанда ытанын, ам болур бүдү-мелдер барып, поганым, кар-тофельди азы-чеге калал-галым, кижиниң организми-ге уаут ажымтын шүтүлүс билер бис. Ынчаарга бистин хой-хой ажыл-агыйларымыз, колхозчуларымыз, совхозчу-ларымыз ажылчыларымыз ону чү-ге эвэстип тарып, он элек дүжүт албайн турарла? Тес-ке-чилер, эрэнчилер, бай-тайгалар база өскө-дө! Чамдык эштер, дүлөр эт төпө бөөрге хөөкү малды кезге-вейин, улаштыр-улаштыр «то-герш», ээтин паш додур дүлөш, тавакка алыштыр эс-ке, уаутуру чоруктуу де-жанга чедир үргүлчүлө бис. Ногаан, картофельди хойу-калар олурушкан, чеге ар-бы-дан алырын, малды баш саппан өстүрүп дугайында шаандал боор турар келген додурчүлүгү мизикти-биле сактып көрөдүр.

Тракторист, көбайыңын Дымын тутуң калай олгу деп ырызын турарымыз бо олурушканын сөөлүгү ийн со-зун соопу-надай уруу деп ырызын үеине ам чеге кел-ген. А ону канчаар соолурул

Далай сууңуң чалгып ышкан. «Айхал!» менди чүс-чүс чылда Ак-көк хөртүн богааланган Тайга черге чаттып тараан. «Айхал!» дигеш аалчы чалаан. Аптаа, аарыг бүрүя якут Багай куу тос столуңа. Барын-чөгүн дегеп келген; «Айхал!» дигеш, чаш төл үнүн Аалдыга дыңнап келген; «Айхал!» дигеш, дилги маным Аргазынга додуп келген...

«АЙХАЛ»

«Айхал!» диген байыр сөзүн Кавайлымдан дыңнап өстүм. Баптагайны бүгү чонун «Айхал!»-биле йөрөөп тур мен. Кыдыг-дүп чок октаргайла Кыйбап чыраан сыдыска-даа, Ажылчынын хоолуңа-даа «Айхал!» ступуу бараалгаан. «Айхал!» сөстү тура уткуйын.

А сен база кожа турган, Хомус үнүн, хымс сөңү Көңүгү таптыг хүлөп ап көр. «Айхал!» дөргө сөңү түктүн Херелденген хаязын-дыр. «Айхал!» дөргө башкы харын Хээлиг каас бүдүжү-дүр. «Айхал!» дөргө аңчы боонун

Иван ГОГОЛЕВ, якут шүлүкчү.

Этим кешкен чагызы-дыр. «Айхал!» дөргө шевтеринде Элден-уугулаан ажылы-дыр. «Айхал!» менди чүс-чүс чылда Ырак-чоокка чагылаңын, Ала-чуртка, бөмбүрөккө Ыры болуп хостуг ушугу! Ал. ДАРЖАА очулдурган.

Бирги күрөстү клуб салы-рынч тергенин аки өөредиле-лиг сургуулу Чечек Дугур-Серен мынчаар чугаалап ту-рар: «Школачы чылдарымз эш-өрүм баанга ийкис азы кандыг-ла бир хөгжүм херек-селинге ойнай бөөрге, сеткил-сагыжым хей-аыт кирип, ша-ла ыңчаар ойноп өөренип ал-ган болза диген бозал-күзөл мени дөстүңдүрбөстөп келер. Школянык болгаш суурунч аныктарының бот-тымыңар уран чүлү коллективтеринин ажылыга кирип, фермалар-

Эштерим дугайында сөс

га болгаш малчыларга база суурга солун программалыг концерттерин көргүзүп чоруп турган бис. Бо чалын уран чүлү училешенин экемен-нерин эки дужаага кирип алым, күзелим боттанган. Баштайгы үдө менээ эдөөн берге турган. Чүге дөргө кайы октавада кандыг нотаны өө-ренип алыр берге болган. ы-чалза-даа башкыларымыз болгаш эш-өрүмүң дуга-зы-

олар удурутуп турар. Бист училеште өөредиленин ажылы-га кызымак оолдар, кыстар хей. Оларга Ак-Кыс Доржу, Жана Мады, Семен Байлак, Галина Дамын, Нина Сарга-лар, Зоя Баа-Хаа, Сааа Эрөө-оол, Монгуш Оюн-оол, Баку Сендажы, Ира Диртинчал бол-гаш оон-даа өскөлөр тамаар-жыр.

М. ЭНГИЛ-ООЛ, Кызылдын уран чүлү училешенин сургуулу.

АКШ

Американың бүгү-ле хоо-райларыга, ооң иштинде Нью-Йорк хоорайга Чая чыл бистин-биле бир дөмөй үдө эртер. Нью-Йорктуң ку-дучуларына кижилер яны-бүрү эдикилерин этсип, чү-аң-баанн өңүтү конфеттерин октамышкан. «Чая чыл-биле!» деп бот-боттарынын арамында алгырыр. Уаус шүтү-ла хоорайның төвүнчө далайың чоруп турар, кылда 42-н кулмчунуң бөдөлгө-лөк черинде «селегей» бөдөл-гү дээр черге келгеш, уаус сымшаштың бээр, кижиниң таңгыс башы баары беш аңа бергедип дамыккаар. Шапкы минутагың согу-п чугак эри чылдын чоруп, Чая чылдың келериниң мы-рыай кырынга келер орта, өөрүп байырлаашкын китпек, барабаннар беш ойлу берги дег динири-ле бээр. Ыт-дааштыг көлөзөшкн — аас-

Найда канчаар эрттирип турарың?

кежипин дөмдө, кымысчыт кылга салырга бух-теткир аралып чоруп баар деп ыңчаар санап турараар.

ИНДИЯ

Чая чылды Индияда яны-бүрү үелерде эрттирип турар: Чая чылдың нияти напонал байырламы бар, оон аңгыда яны-бүрү төрөл бөлүктөрүн боттарының үдөзгөлөп ал-гын чачылаң баугаар эртти-рип Чая чыл база бар. Чая сан баугаар яны-бүрү бөдөн азы Чая чылдың эгезин поли-тиктиг утталыг кылдыр де-мелдеп эрттирер: ол хүн пар-ламент чуралган, түңөлдөр-ин үндүрүп, моон мурундагы хүлөп алган шийтирлерин чамдыктарын өскөртүп, чаартыр черлерин эдер. Шы-нында ол хүн албан органи-зация, бүдүрүлгө черлерин ажылдаас.

Чая чылды марта, апрел-де-даа эрттирер төрөл бөлүк-тер бар. Багырал хүнүңе көңүл каастанып, кеттирип-тер, улут уаус бичилерге бе-лектер болган акпа бээр дөп чүдү-бүрү-ле чандыклар-дыг болуулар.

ЯПОНИЯ

Японнар боттарының чан-чыларын баугаар Чая чылды Азиянын уаустарынын хөг-лү байырламы кылдыр эр-ти-рип турар.

Токмоңуң төвүңдө бүгү-ле уаут матааныңа кирип эки-теринде халы шеттер тургузуп каан болуулар. Ма-гастарың ээлери сактып алы-мчыларын кичөөгөйни ула-таттыр сорулга-биле оон чоок-камын, кулмчуну аажок каастап алырлар. Ян-

зы-бүрү чырыктыг фойар-лар магаалың кымын чачылаңдыр хып турар. Аажок улут Соок-Ирейлер витриналар өттүр сактып алышчыларе холдарын су-нукан тургуулар.

Чая чылдың байырламы де-кабрь 24-түн эгелээр. Байыр-ладын кезжөө эртенге чөд-өр уламчылар. Ажылчы-нар болгаш албан-хаалкың-наш айларын шалын баш бурунгаар ап алган, оон биле Чая чыл байырламыга херектөө барааныңа, аш-чегин салып алырын Япония-да чүрүмчүлөн.

Япониянын поштатылар Чая чыл үдөшлө ажылы ба-чы-ла болур: яны-бүрү байыр чедирешкенин чурттуң чүк-чүгүнчө ужу-гу-туруп бээр.

АТ БИЛЕ САРЛЫК

Буруңгу буурул шагда ал-ды ак тана дег айдын чырык Угер сымды чер кымын турган чүвө иргин. Шапкың чай дүжүп кээрге Угер эстип чиле бээр, а хыраалыг кыш кээрге соогун тынып, чер кымын тынып көстүп кээр турган.

Бир-ле катал кижини Ат биле Сарлык ужурашп кел-геш, арамында маргышп эгелеш-пер.

— Кижини хырын үмөс, шийти-дүрүп чок, сирпайы-лым-хавыңайым чорук-дур сен, Ат? — деп, Сарлык са-гып чован айттырган.

— Хар шыпкан соок өр-темчеге кастынып өлтүр-мчаш? Механизатор кыстар-нын хойу өөрөткөш, тра-кторун, комбайнын кабина-ларын, чырыктың хожуе үн-дүртүп бозуушса, механиз-атор кыстар дугайында ыр-лар эңдирер бөөсө чүве бе.

Магастың эки бараан кел-дир, ону таанып-көрүш эш-өрүш, төрөл-дүргүлөс бу-дүлөп сазар чамдык салды-жылар башкын дугайында чагаалар бо үдөп турарымыз чылда содунуңа паралтын-ганы номчолан болгай бис. 1969 чылдан эгелеп «кара эжикти» дамчытып, бараан-ны «сөөлөгү холдан» сакты-лаар чорукту соксадыр төрө-де хойун кара сокку болу-ла, ылаңгы хой-ининиң инспек-торлар, контролдер алкымы шымдыкылар негетинин турар-дыр. Ынчанга «кара эжикти» монгөс-биле шоола-ла каар ой келген, «сөөлөгү» холдан бараан шүдүн чыт-кан сактыгың ол холдунда севирип алган, оң аксепи-сө-зүн ап, хойун мурнуңа ар-нын кымын, чүрүп бажы-надыталаңар!

Мээң 50 хараанымын болгаш чогаалдык ажылымын 33 чыл болгашы таварыштыр байыр чедирип, эки чүдөлдөр-нү күзөң бүгү-ле коллективтерге болгаш тус-тус иштерге чүрөткүп ханымдан уауту-биле өөрүп чедирттиргенин «Шы» солун дамчыштыр ылергейден тур мен.

Кара-мис МУНЗУК.

Чораян чүвө иргин. Аңай-буурул ол шагда Ар-гар туттунмас, уаут, семсе, дөспө дег дендин казак бу-дүрүктү, а Хой дөрт төгөрүк карактыг, ымыра-сөк хой-лаур ырыска шымык кудурум чораян иргин.

Төрө херөө доккап тыттып бөжкө, Аргар биле Хой аңгы-баңка чарлып тараар уауту-га таварым көп-түр.

Аргар тургаш:

— Че, дүңмам, сен-даа чер-делегей бодараан кижини азыраар аңкыгың малы бо-лур-дур сен. А мен ала-дай-таңдым аңа-кыңа олуун оя-т-тап, аржаан суун кийи кы-лаштап чоруп чорууйн. Ын-чаарга мындыг-дыр. Чериниң дөңгө черлик аңы болур мен хөөкүйгө чүү таварышпадым. Араатан ак-менде, ала-боо-лаар аңчылардан дөңгө ма-наарыма семис кудурум аар, шапкың-роткар болур.

Чүгө шымык кудурунугу?

Шаг-шаада болган төөгү-дүр ийн бо. Хой биле Аргар кожа-нады амырлар, хан төрөл кааплас алышкылар

«ШЫНЫН» РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Мээң 50 хараанымын болгаш чогаалдык ажылымын 33 чыл болгашы таварыштыр байыр чедирип, эки чүдөлдөр-нү күзөң бүгү-ле коллективтерге болгаш тус-тус иштерге чүрөткүп ханымдан уауту-биле өөрүп чедирттиргенин «Шы» солун дамчыштыр ылергейден тур мен.

Кара-мис МУНЗУК.

Кайнаар баарыл?

Республиканың хөгжүм-шин театрынга де-кабрь 31-де болгаш январь 1-де кезжөөн-не 9 шакта

Чая чылдың байыр-наадымы

эгелээр. Оон программасында эстрадатгы кон-церт, оюн-тоглаа, эки костюм дөңгө шаңнал-дар кирип турар.

Эстрадатгы квартал ойнаар. Касса эртенгинин 10 шактан ажыттынар.

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

Четкестер черге калын, Чедип кинер көүдөзүн!

акциянын адреси

Кызыл, Шетинкин — Кравченко кулмчуу. Бажы. 33 ТЕЛЕФОННАР. Кылдизини 35-24, харыскалыг секретарыны 23-35, патгийж амы-кылдизини 21-47, үлөтүр кылдизини 22-64, чаа база совет тургузу-31-75, корректорларын 27-41. Солун чейбей баргаш 32-75, телефонч

Редаториун 24-63, редаториун ораакчыларынын болгаш пропаган-да кылдизини 23-54, культура кылдизини 37-13, көдө-ажыл-агыг кылдизини 21-27, информатп кылдизини 20-60, бухгалтерияны долаар.

Солун неделяда алды катап үнөр

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң ханында далайла аргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кулмчуу 1).

ТС-01032.